

DİNLERDE ÇALIŞMA HAYATI ve TEŞKİLATLAR

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS*

Öz

Dinler gelmiş oldukları toplumlarda insan hayatının şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır. İnsanların ilişkilerine yönelik tutum ve davranışlarda yönlendirici olan dinler maalesef toplumların kültürel yapılarındaki farklılıklar, bölgesel ve coğrafi şartlar, yönetimlerin takındığı siyasi tutum ve davranışlardaki değişik uygulamalar sebebiyle dünya hayatına ve insana farklı bakışlar sergilemişlerdir.

Dünyaya ve insanın çalışma hayatına olumlu bakan ve bunu daima teşvik ederek iş ve meslek yaşantısının gelişmesini teşvik eden anlayışlara sahip olan Yahudilik ve Zerdüştilik gibi dinler yanında, dünya hayatının kötü olduğunu, insanın dünyaya meyletmeden, dünyevi arzulardan uzak bir yaşantı ile hayatını şekillendirmesi ve kurtuluşu bu şekilde elde etmesi gerektiğini, çalışarak elde edilecek her şeyin insan hayatını karartacağı, fakirliğin esas alınması gibi düşüncelerin hakim olduğu Budizm ve Hıristiyanlık gibi dinlerde vardır.

İslamiyet ise insanın bu dünyadaki yaşamı için çalışması, bir meslek ile hayatını kazanması ve inancı doğrultusunda hayatını şekillendirmesini, aynı zamanda yaptığı işin vereceği sonuçlarla insanlara faydalı olmasını bu şekilde kurtuluşun da elde edilebileceğini ifade etmektedir.

İslam toplumunda bu anlayış ve yaşam tarzının en mükemmel şekilde çalışma hayatında ve mesleklerde uygulandığı, bunun yanında iş hayatındaki şahısların inançları ile bütünlüşmelerinin sağlandığı en önemli teşkilat Ahiliktir.

Anahtar kelimeler: Dinler, Çalışma Hayatı, İş, Meslek, Ahilik

The Approach of Religions to Working Life and Organizations

Abstract

Religions played important roles in shaping life within the societies in which they appeared and flourished. Religions, guiding and directing men's individual and social behaviors and attitudes, alas produced discrepant worldviews due to various reasons such as the differences in societies' cultural nature, in regional and geographical conditions, and in political behaviors and attitudes adopted by political authorities, etc.

* NE.Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Öğretim Üyesi. arasahmet@hotmail.com

Along with such religions as Judaism and Zoroastrianism which had a positive attitude to the world and business life, encouraging man in his business and working life, there are some other religions like Buddhism and Christianity which regard the world as evil and find man's salvation in an ascetic life and retreat from the world and worldly desires, considering anything attained through labor as darkening man's life and in return seeing a voluntary poverty as the source and principle of every merit.

On the other hand, Islam preaches that man should work and labor for his life in this world, make his livelihood through a job and shape his life according to his belief as well as benefit other people with the products of his labor, finding salvation in such an active life.

Ahilik, i.e., the guild of Muslim craftsmen and merchants in Anatolia, is one of the best Islamic organizations in terms that this Islamic conception of an active life is applied in business life and professions, work and belief being incorporated into one's profession.

Keywords: Religions, Working Life, Work, Occupation, Akhism

Giriş

İnsan tabiatı icabı toplum içinde yaşamak, değişik kabile ve toplumlarla ilişki kurmak zorunda olan bir varlıktır. Bu ilişkiler içinde kendine ait olan kültürel çevresi ile diğer kültürel çevreler arasında bir denge kurma gereği her zaman duyulmuş ve dünya hayatı buna göre düzenlemiştir. Diğer yandan her insan karşılaştığı problemleri çözmek ve ihtiyaçlarını gidermek maksadıyla birçok araç ve vasıtalarla da ihtiyaç duymuştur. Toplumun içinde bulunduğu çevrenin şartlarına, bir arada yaşadığı insanlarla münasebetlerine ve duyduğu ihtiyaçlara göre bu vasıtalar değişmektedir. Böylece ortaya bir yaşama tavrı ve tarzı çıkmaktadır.

Zamanla toplumlarda farklı dünya görüşleri de ortaya çıkmıştır. Bu farklılığın sebebi değişik kültürel birikimlere dayalı din ve toplum ilişkilerinin değişik yorum ve uygulanmasından kaynaklanmaktadır.¹

Din, bu farklılıkları öncelikle bağlı bulunduğu toplumları ifade etmek ve toplumların benliklerine bir anlam kazandırmak için ortaya koymaktadır. Bu durumda din yalnızca kişilerin özel yaşantılarında kişisel davranışlarını belirlemekle yetinmemektedir. Aynı zamanda kişiye toplum içindeki ilişkilerinde de yol göstermekle, olaylar karşısında dine bağlı yorumlar ve tutumlar getirmektedir. Böyle olunca hiçbir din gelmiş olduğu toplum içerisinde var olan kültür ve medeniyetin özelliklerine karşı ilgisiz kalmamış, fakat dünyaya ve insana bakış ile çalışma hayatı konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

¹ Joachim Wach : *Din Sosyolojisine Giriş*, Çev : Battal İnandı, A.Ü.I.F. yay., Ankara-1987, s. 4.

Dinler: Dünya Görüşleri Ve İş Hayatına Bakışları

Din toplumun sürekliliği ile varlığını koruyabildiği için sadece ferdi ilgilendiren kişisel bir yapı göstermemektedir. Dinlerin hemen hepsi, insanların münasebetlerine yönelik tutum ve davranışlarında yönlendirici olmuşlardır.²

Her dinin doğrudan doğruya dinin özü dışında, insan hayatının her meselesi ile ilgili hükümlerden ve dünyevi olaylar karşısında takınılan tavırlardan oluşan bir düşünce sistemi vardır. Bu aynı zamanda o dinin ruhu, zihniyeti veya dünya karşısındaki tutumu demektir. Böylece her dinin inananlarınca paylaşılan kendilerine has bir "**tutum**", bir "**dünya görüşü**" ve bir "**hayat anlayışı**" ortaya çıkmaktadır.³ Bunun sebebi toplumların ve toplum kültürlerinin farklılığının dünyaya ve dünya hayatına farklı bakışları, dolayısıyla dinlerin dünya hayatı karşısında farklı tavırlar sergilemeleridir.⁴

Tarihi çizgide de dinlerin aynı düşünce yapısını muhafaza edemeyip dışa açık, dünyaya ve dünya nimetlerine müsbet bakılan bir dönemden sonra içe kapalı, dünyanın ve maddi varlıkların toptan reddedildiği, dünya hayatı karşısında olumsuz (pesimist) düşüncelerin yoğunluk kazandığı dönemleri de olmuştur.⁵

1 - Zerdüştilik:

Zerdüştilik İran'da eski putperest inançlardan sonra ortaya çıkmış bir dindir. Başlangıçta tek tanrı anlayışının hakim olduğu Zerdüştilik'te dünyevi anlayışların ön planda olduğu hayat görüşleri zamanla iyilik ve kötülük tanrısı şeklinde dualist inanca dönüşmüş Hürmüz ve Ehrimen isimli iki Tanrı ortaya çıkmıştır.

Eski İran dini olan Zerdüştiliğe inananlar İslamiyet'in İran'a girişi ile bölgeden ayrılmış, günümüzde Hindistan'ın Mumbai (Bombay) şehri yakınlarında Parsi adıyla yaşamlarını devam ettirmektedirler. Parsiler, 19. yüzyılın ilk yarısında bir araya gelerek kurdukları teşkilatlarla kendi aralarında çok iyi örgütlenmiş, ticaretle uğraşmışlar ve böylece ticaret ve imalatta önemli bir yer kazanmışlar.

Zerdüştilik dünyevî bir dindir. Dünyaya büyük önem verilmiştir. Bu nedenle ateş, toprak ve su değerlidir. Bir cesedin çürümesiyle bunları kirletmesi günah sayılır Toprak ekilen ve kendisinden ürün alınan bir konumda olduğu

² Ünver Günay: **Din Sosyolojisi Dersleri**, E.Ü. yay. Kayseri -1993, s. 307; P.W. Schmidt: **Origine et Evolution de la Religion**, Paris -1931, s. 21 -22.

³ Ünver Günay : a.g.e., s. 182; Erich Rothacker: **Tarihte Gelişme ve Krizler**, I.Ü.E.F. yay. İstanbul - 1955, s.63-64.

⁴ Sabri F. Ülgener: **Zihniyet ve Din, İslâm, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı**, Der.yay, İstanbul -1981, s. 32.

⁵ Sabri F. Ülgener: a.g.e., s. 32-33.

için toprağın, onu beslediği için su ve havanın korunması gerekir. Bu doğrultuda Zerdüştilerde gelişen düşünce ölümlerin toprağa gömülmesi yerine sessizlik kulelerine konulması şeklindedir. Zira onlar toprağı kirletirler. Ölümleri Hindular gibi yakmakta doğru değildir. Çünkü hava topraktan alacağımız ürün için gereklidir ve havanın da temiz tutulması gerekir. Bu düşünceler tarımsal faaliyetlerin kutsallaşmasına sebep olmuştur.

Zerdüşst sosyal sınıf kavramını ilk ele alanlardandır. Ona göre toplumda dört sınıf vardır : a) Aristokrat zümre ve savaşılar sınıfı, b) Din adamları sınıfı c) Halk sınıfı yani hayvancılıkla uğraşanlar, ziraatçiler, işçi ve zenaatkârlar, d) Göçebeler.

Bu sınıflar içerisinde Zerdüşst hayvancılık ve tarımla uğraşan alt tabakaları önemsemiş, çalışan kesimleri üstün tutmuştur. Bu düşünce çalışmayı teşvik eden önemli bir husus olmuştur.

Zerdüştilik'te dünya hayatı ve üstün insan düşüncesi önemlidir. Üstün insan olmak için çalışmanın gereği vurgulanır. Zerdüşst "**Ben üstün insan için bir ocak (ev) kurmak, toprağı, hayvanı ve bitkiyi ona hazırlamak üzere çalışanı ve icad edenı severim**" derken Zerdüşstiliğin dünya hayatına, üstün insana verdiği önemi ve çalışmanın zevkini belirtmiştir. ⁶

Zerdüştilik' te var olan ahiret, cennet, cehennem, günah ve sevap gibi kavramlar inananları bu dünyada mutedil olmaya, iyi işlerde çalışmaya ve iyilik yapmaya yönlendirmiştir. "İyi düşün, iyi konuş, iyi iş yap" öğretisi Zerdüşstiliğin temel prensiplerindedir.⁷

Göçebelikten yerleşik hayata geçer kabilelerde tutunabilen Zerdüşst dininde tarım ve hayvancılık dini görevlerden sayılırken, kutsal kitapları Avesta'ya kadar girmiştir. "**Buğday eken saadet eker**", "**Buğday yerden bitince şeytan gözyaşı döker**", "**köpek sürüyü beklediğinden kutsaldır, ona karşı kötü davranmak cezayı gerektirir**" şeklinde sözler dünya hayatının Zerdüşst dinine ne kadar fazla etkide bulunduğunun misalleridir.

2 - Hinduizm:

Hint kıtasında yer alan bu din günümüzde en çok inananı olan üç dinden birisidir. İnancın sosyal yaşamla iç içe olduğu Hinduizm'de insanın bu dünyada yapmış olduğu davranışlara göre elde edeceği birikimler (Karmik birikim) sayesinde ölümden sonraki yeniden geldikleri hayatlarında yer bulacakları anlayışı hakimdir.

Toplum dört sınıfa ayrılmaktadır. a-Brahmanlar (din adamları), b-Kşatriyalar (yöneticiler), c-Vaisyalar (tüccarlar), d-Surdalar (işçiler). Bu

⁶ Mehmet Taplamacıoğlu : **Din Sosyolojisi Giriş**, A.Ü.I.F. yay., Ankara, 1968, s. 80.

⁷ Günay Tümer - Abdurrahman Küçük: **Dinler Tarihi**, Ocak yay. Ankara -1993, s. 109; Gustave Mensching : **Dini Sosyoloji** çev : Mehmet Aydın, Konya-1994, s. 154.

sınıfların dışında kalan insanlara Parya denilmekte, insan sınıflarının altında hayvan ve bitkiler bulunmaktadır. Sınıflar arası bu yaşantılarında geçiş yoktur. Bir sonraki hayatta bir üst kastta doğabilir. Çünkü bu sınıflandırma doğumla elde edilen bir sınıflamadır.

Her Hindu bir sonraki yaşantısında daha iyi konumda dünyaya gelme arzusu ile hareket eder. Fakat bu anlayış esas itibariyle çalışmayı teşvik etmesi gerekirken züht ve riyazetle karmik birikimlerin artırılacağı ve yeni yaşamda bir üst kastta yer bulunacağı anlayışı Hintlilerde benimsenmiştir.

Hint düşüncesine göre dünya, insan, eşya vb. her şey hangi şekil altında olursa olsun ölümlüdür. İnsan hayatında işlediği iyi veya kötü işlere göre yeni dünyasını oluşturmaktadır. Bu sebeple dünyadan el etek çekmek, her şeyi terk makbul ve teşvik edilen bir olaydır.⁸ Dünyalar birbirinden öylesine keskin çizgilerle ayırılır ki, ibadet, evlilik, çalışma alanları, meslekler vb. birçok iş bu dünyalara göre yürütülmektedir.

3 - Budizm:

Budizm'in kurucusu Gotama Budda'dır. Zengin ve varlıklı bir yöneticinin evladı olan Budda, çevre ile ilişkisiz kapalı bir sarayda büyümüştür. Bir gün saray dışına çıkmış ve hayatında hiç karşılaşmadığı bazı gerçeklerle yüzleşmiş bir hasta, bir ihtiyar ve bir ölüye rastlamıştır. Bunun sonucu her insanın ölüme hastalığa ve ihtiyarlığa mahkum olduğuna, gençliğinin, bu dünyanın bu ömrün fani olduğuna karar vermiş ve henüz yirmi dokuz yaşındayken dünyaya yüz çevirmiştir.⁹

Budda'ya göre hayat bir dert, bir hastalıktan başka bir şey değildir. İnsanı sıkıntıya sokan bu kötü dünya hayatıdır. İnsanı kurtuluşa götüren, nirvanaya girmesini sağlayan şey ızdırabı, ızdırabın sebebini, ızdırabın sebeplerinin giderilmesi ve ızdırabın giderilmesine çıkaran yolu keşfetmesidir.¹⁰

Buda'nın Benares'te verdiği meşhur ilk vaazı Budizm'in zühd ile dünyevi zevkler arası düşüncesini daha net açıklamaktadır. "...Bu dünyayı terk edenlerin iki ifrattan kaçınmaları lazımdır... Bunlardan birisi zevklere, eğlencelere, insanı alçaltan shevi kaba, adi, faydasız hazlara yer vermek, ikincisi de riyazetlerle asil olmayan faydasız bir hayata atılmaktır."¹¹

Budda'nın bir çiftçi ile arasında geçen konuşması da ilginçtir. Çiftçi Buda'nın çalışmayıp boş gezmesine kızmış ve "Ağacın kökü toprak, insanın kökü ekmektir" diyerek onun çalışması gerektiğini söylemiştir. Buda kendisinin

⁸ Mehmet Aydın : **Din Fenomeni**, Konya -1993, s. 298-300 : Annemarie Schimmel: **Dinler Tarihine Giriş**, A.Ü. İ.F. yay. Ankara. 1955, s. 79; Günay Tümer: a.g.e. s. 90-91.

⁹ Günay Tümer: a.g.e., s. 130-131; Gustave Mensching : a.g.e., s. 171; Mehmet Aydın : **Din Fenomeni**, s. 345.

¹⁰ Günay Tümer: a.g.e., s. 134; Annemarie Schimmel : a.g.e., s. 91; Gustave Mensching : a.g.e., s. 94.

¹¹ Annemarie Schimmel : a.g.e., s. 91.

de çiftçi olup ekmekten uzak olmadığını söyleyince Çiftçi : "Üstad beni bağışlasın, bu güne kadar elinde hiçbir tarım aleti görmedim" der. Buda'nın buna karşılık verdiği cevap şöyledir : "**Benim tohumum inanç, yağmurum çile, sabanım bilgidir. Bunun sonucu kazandığım ürünüm ise ölümsüzlüktür.**"¹²

Budizm'in kutsal kitapları arasında sayılan Sutta - Pitaka' (vaazlar sepeti)'nin bir bölümü olan Dhammapadam, Dünyayı terk edip kurtuluşa erişmiş olanların saadetinden bahseden din adamlarının yazdığı övgü ile dolu şiirlerdir.¹³

Bu mistik yapı keşiflik diyebileceğimiz Budizm'de Sangha denen teşkilatın bizzat Buda döneminde kurulmasını sağlamıştır. Sangha Budist mensuplarının mistik ve manevi etüdleri ile alakalı eğitimin gösterildiği, Budizme inanan toplumlarda gençlerin yetiştirilmek için verildiği kurumlardır.

Bu kurumlarda Buda'nın öğretileri adaylara öğretilir. Pali dilinde Pathimokha denen bu kurallar, erkekler için (bikhu) olduğu kadar kadınlar (bikhuni) içinde vardır ve kadınlarda kurallar daha fazladır.

Her mistikte görüldüğü gibi Budist din adamlarının seyri sülûkta ilk adım olarak dünyayı terk etmeleri lazımdır. Bir Budist gününü ibadetle ve Buda'ya ait metinleri okumak ve ezberlemekle geçirir. Yaşam için gerekli yiyeceğini geçineceği kadar elde etmesi için günün belli zamanlarında yemek taslarını alarak halkın arasında dolaşarak dilenir ve ihtiyacı tamamlanınca tekrar mabede döner zikre devam eder. Bu tür uygulamaların dünyevi zevk ve arzuları kıracağı, kişinin hırs ve ihtirasını yok edeceği anlayışı hakimdir.

Bir Budist hiçbir varlığı öldürmeyecek, sakın yaşayıp hiçbir mala sahip olmayacaktır. Bunu başaran bir Budist murakabeye giderek kurtuluşa ulaşacaktır.¹⁴ Murakabe dört aşamalıdır. Budist dünyanın fena ve alçak olduğunu düşünür, dünyadan inziva eder, saadet duyar, sükuneti elde eder ve kötülükten uzak bir halde dünyada yaşar.¹⁵ Bu yönüyle Budist dünyasında toplumsal yaşantıda olmazsa olmaz diyebileceğimiz bazı meslekler ve çalışma alanları yoktur. Zira canlı öldürmeme anlayışı kasaplığın oluşumuna engel olmuş, savaş aletleri imali, demircilik ve benzeri meslekler gelişmemiştir.

Budizm'deki Sangha teşkilatının manevi yönünde karşımıza çıkan mistik ve manevi yönden kişinin eğitilmesi aşamalarında aslında İslam dünyasında görülen Ahilikle de benzerlikler vardır. Ahilikte verilen eğitimin temelinde özellikle çalışma hayatında bulunan kişiler ve gençlere yönelik, dünyevi yaşamın kazanılması için yapılan iş sonrası hem iş hayatının verimliliğini artıracak moral ve motivasyon hem çalışanların manevi yönden

¹² Oğuz Alplaçın : **Budda ve Buddizm**, İstanbul, 1978, s. 26-27.

¹³ Annemarie Schimmel : a.g.e. s. 93 .

¹⁴ Mehmet Aydın : **Din Fenomeni**, s. 352.

¹⁵ Annemarie Schimmel: a.g.e., s. 94.

yetiştirilmelerine yönelik yapılan iki taraflı hizmet karşımıza çıkmaktadır. Fakat Budizm'deki Sangha'da dünyevi yön görülmemektedir. Eğitim tamamen kurtuluşa yönelik olarak mistik tarzda verilmesi, Ahilikte verilen insan ruh ve yaratılışına uygun maddi ve manevi hayatın kazanılışının yerine sadece manevi yönün verilmesi bir eksikliklerdir.

4 - Yahudilik:

Yahudiliğin dünya görüşü denilince ilk anda hatıra Tevrat'ın ilk bölümü Tekvin gelmektedir. Bu kitapta dünyanın başlangıcı ve insanın yaratılışı ile ilgili teferruatlı bilgiler verilmiş, diğer bölümlerde ve istisnasız tüm kutsal metinlerinde tarihlerine, yaşantılarına, uyguladıkları ve uymaları gereken bütün kurallara ayrıntılarıyla yer verilmiştir.¹⁶

Yahudilere göre din, sadece belirli günlerde ibadet yapmak veya bayramlarla ilgili meşguliyetlerden ibaret değildir. Onlara göre din, hayatın her safhasına, en ince ayrıntısına kadar girebilmelidir.¹⁷

Hayatın her safhasında mutlaka bir kutsallık veya yerine getirilmesi gereken dini bir vazife vardır. Bu sebeple Kutsal kitapları Tanrı ile insan arası ilişkileri düzenlemek veya inanç esaslarına ait bilgiler vermekten ziyade insanlar arası münasebetleri veya tabiat - insan arası ilişkileri aktaran ve uyulması zorunlu kurallar koyan, dünya hayatıyla ilgili işlere ağırlık vermiş bir görünümündedir.¹⁸

Bir Yahudi'nin dünyasında örf, adet ve geleneklerin büyük önemi vardır. Mişna ve Gemara' dan müteşekkil, Yahudi dini hayatının merkezi olan Talmud, küçük yaşlardan itibaren her Yahudi'nin okuyup hayatına uyguladığı örf, adet ve gelenekleri içinde toplamıştır.¹⁹ Onda hayatın devamı ve zenginlik elde edilebilmesi için yapılabilecek tarım, ticaret, hayvancılık, ziraat, madencilik, v.b. her tür dünya işleri ile ilgili ayrıntılara yer verilmiştir.²⁰

Bu inançla Yusuf (a.s.) döneminde göçebelikten yerleşik hayata geçen Yahudiler uzun yıllar Mısır'ın en verimli arazilerinde ziraat ve hayvancılık yapmış,²¹ Mısır ekonomisine hakim olmuşlardır.²² Mısırdan ayrıldıktan sonra kendilerini korumak ve devlet kurmak için harp ve silah sanayiinde üstün duruma geçmişler, Davut (a.s.) ile devletlerini kurmuşlardır.²³ Süleyman (a.s.)

¹⁶ Will Durant: **Yahudi Tarihi**, çev : S.Sabit Karaman, Ankara-1943, s.37

¹⁷ Werner Sombart: **Les Juifs et La Vie Economique**, Payot, Paris -1923, s. 251 - 252.

¹⁸ Werner Sombart: a.g.e., s. 252.

¹⁹ Zafer İslâm Han : "**Talmud'un Doğuşu ve Yahudiler Üzerindeki Tesiri**"; çev. Mehmet Aydın, A.Ü.İ.F. Dergisi, C. 25, Ankara -1981, s. 140 -141; Yaşar Kutluay: **İslâm ve Yahudi Mezhepleri** A.Ü.İ.F. yay. Ankara, 1965, s. 116-117.

²⁰ Werner Sombart: a.g.e., s. 259 - 260.

²¹ Tekvin 45/17-18; 47/11; Ahmet Çelebi: **Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik**; çev : Ahmet M. Büyükkınar - Ömer F. Harman, İstanbul - 1978, s. 36 - 38.

²² Charles Normand : **Histoire Ancienne des Peuples de l'Orient**, Paris - 1897, s. 224.

²³ Charles Normand : a.g.e., s. 253.

döneminde ise şehirler kurmuş, mimari ve ticarete büyük ilerlemeler kat etmiş, dünya ticaretine hakim olmuşlardır.²⁴

Bu yönüyle baktığımızda Yahudilikte dünya ve dünya hayatının çok önemli olduğunu görüyoruz. Zira onlar kendilerini dünya milletleri arasından Tanrı tarafından seçilmiş bir kavim olarak görmekte-dirler.²⁵ Bu sebeple başka milletlerle ve kabilelerle karışmamışlar, milli kültürel yapıları din ile bütünleştiği için varlıklarını tarih boyunca daima muhafaza edebilmişlerdir.

Yahudi düşüncesine göre dünya hayatında daima Tanrının sevgilisi kabul ettikleri İsrail milletinin, yani Yahudi ırkının maddi zaferi, zenginliği veya mutluluğu için kolektif şuurla çalışıp çabalayarak zafer elde edilebilir.²⁶ Günümüz İsrail devletinde de başta Tevrat'a ve Talmud'a bağlı dini esaslara uyulmaktadır. Böylece Yahudiler inanç, âdet ve teamüllerini dünya hayatlarında esas almaktadırlar.²⁷

5 - Hıristiyanlık:

Yahudi kutsal kitabı Eski Ahit ile Hıristiyanların, baş tarafına dört incili koydukları Yeni Ahit arasında yazılış bakımından ve özellikle muhteva yönünden çok büyük farklılıklar vardır.

Eski Ahit her ne kadar Hıristiyanlarca da kabul edilmiş kutsal bir kitapsa da, her iki dinin dünya hayatına bakışları bu farklılığın en çarpıcı yönüdür. Bununla birlikte Hıristiyanlığın da dünyaya bakışı tarihi seyrinde farklılıklar göstermiştir.

A - Yeni Ahit çerçevesinde Hıristiyanların dünya görüşleri:

Yeni Ahitte dünyadan uzak bir ebedi hayata oldukça fazla atıflar vardır. Dünya geçici, günahlarla dolu olan, sevmeye ve özlenmeye değmez bir yerdir.²⁸

"Dünyayı ve dünyada olan şeyleri sevmeyin, eğer bir kimse dünyayı severse, onda Baba'nın sevgisi yoktur. Çünkü dünyada olan her şey, bedenın şehveti, ve gözlerin şehveti, ve hayat gururu, Babadan değil, fakat dünyadandır. Ve dünya ve onun şehveti geçer, fakat Allah'ın iradesini yapan ebediyen durur."²⁹

Dünyanın sevilme-yişi sadece geçici oluşundan değil, kötülüklerin kaynağı oluşundan, insanı suça (günaha) itip Allah'a, İsa'nın Peygamberliğine ve Tanrı'

²⁴ Charles Normand : a.g.e., s. 256 - 258.

²⁵ Hayrullah Örs : **Musa ve Yahudilik**, İstanbul - 1966, s. 355.

²⁶ Felicien Challenge : a.g.e., s. 144.

²⁷ Hikmet Tanyu : **Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler**, İstanbul -1979, C. 1., s. 44.

²⁸ Pierre Grelot: "**Monde**", **Vocabulaire de Theologie Biblique**, Paris -1962, s. 644 - 645.

²⁹ 1 Yuhanna 2/15-17.

nın oğlu olduğuna inanmasını engellemesindedir.³⁰

Hıristiyan için dünyayı red iman eseridir ve imanının olgunluk ölçüsüdür.³¹ Dünyayı dost tutmak Allah'a düşmanlıktır.³² Allah'ın indinde temiz, saf dindarlık dünyadan uzak durmaktır.³³ Dünyayı sevmeyen, fakir olan Allah katında zengindir, O' nun sevgilisidir, ebedi hayatı kazanmış kişidir.³⁴ Dünyada mal mülk zenginliği değersizdir. Ebedi hayat için iyi işlerde zengin olmak, iyilik işlemek gerekir.³⁵

İsa "**Benim krallığım bu dünyadan değildir**"³⁶ "**Ben bu dünyadan olmadığım gibi onlar da bu dünyadan değildirler**"³⁷ derken insanların ebedi hayata layık olduğunu vurgulamaktadır.

Hıristiyan inancına göre İsa'nın dünyadan nefreti dünyanın da ilkin İsa'dan, dolayısıyla insanlardan nefretine sebep olmuştur.³⁸ Çünkü dünya işlerinin kötü olduğuna ilkin İsa şahadet etmiştir.³⁹

Dünya karşısındaki tüm bu olumsuz düşüncelere rağmen Allah dünyayı ve insanları sevmektedir ki, dünyanın ve insanların kurtuluşu için oğlunu dünyaya göndermiştir.⁴⁰ İsa, insanlığın Adem'den bu yana getirdiği günahlarına keffaret olarak geldiği dünyada çarmıha gerilmiştir.⁴¹ İnsanoğlu artık günah işlenmemeli, ne yiyeceğim, ne içeceğim, ne giyeceğim diye bedeni için endişelenmemelidir. Bunlar için çalışmasına ve çabalamasına gerek yoktur.⁴² Kuşlardan daha değerli olan insanoğlunu, kuşları beslediği gibi besleyecek olan Rab'dir.⁴³ Rabbin ekmeği gökten inen ve dünyaya hayat verendir.⁴⁴ Bu sebeple insanın çalışması ve çabalaması bu dünya için değil, gerçek hayat için olmalıdır.

İnsanın ebedi hayatı kazanmasına engel olabilecek en büyük düşman İblistir.⁴⁵ Rab için, ebedi hayat için çalışanların uyanık olması, insanları günah işlemekten uzak tutmaya çalışması, bunun için canını vermekten çekinmemesi

³⁰ Helmuth de Glasenapp : *Les Cinq Grandes Religions du Monde*, Fransızcaya çev : Pierre Jund, Paris-1954, s. 523.

³¹ 1. Yuhanna5/4.

³² Yakub 4/4.

³³ Yakub1/27.

³⁴ Yakub 2/5; 1 Timoteosa 6/9.

³⁵ 1 Temoteosa6/18-19.

³⁶ Yuhanna 18/36.

³⁷ Yuhanna 17/14.

³⁸ Yuhanna15/18.

³⁹ Yuhanna 7/7.

⁴⁰ Yuhanna3/16-17.

⁴¹Mehmet Aydın: Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları,S.Ü.I.F. yay. no: 61, Konya- 1989, s. 162-163.

⁴² Matta 6/25.

⁴³ Matta 6/26.

⁴⁴ Yuhanna 6/23.

⁴⁵ 1. Petrus5/8.

gerekir.⁴⁶ Canını ve dünyayı seven, mal mülk zenginliği isteyen⁴⁷ ve ticaretle uğraşan tüccar zarardadır.⁴⁸ Onlar Rab'den uzak, sefih dünyanın kuvveti ile zengin olmuş akılsızlardır.⁴⁹ Serveti olanlar ebedi melekutu asla elde edemezler.⁵⁰

B- Hıristiyan mezheplerinin ortaya çıkışı ile görülen farklı görüşler:

Hıristiyanlığın çıkış yeri Yahudilerin bulunduğu Filistin çevreleri olmasına rağmen, Hıristiyanlık, müntesiplerini bu bölgede elde edememiş, daha sonraları Roma İmparatorluğunun hâkimiyetindeki Avrupa'da büyük bir yayılma göstermiştir.⁵¹

Bu yayılma esnasında dikkat çeken en önemli husus Hıristiyanlığın çok farklı kültürlerle karşılaşması ve bu kültürlerden ciddi oranda etkilenecek aslı yapısında gerçekleştirdiği değişimdir. Dünyaya bakışta da zaman içerisinde Hıristiyanlıkta farklılıklar görmekteyiz. Bu durum yine zamanla mezheplerin ortaya çıkışını ve dünya ve çalışma hayatına farklı bakışlarını sağlamıştır.

Ortaçağ'da Katolik Kilisesi hizmet götürmek adı altında her alanda söz sahibi duruma geçmiştir. Eğitim, ilim, sanat, hukuk, teknik, yönetim vb. her alana kutsallık kazandırılmış ve kilise teşkilatı güçlendirilmiştir. Kilise, inananları bu güçlü yapıya itaate zorlamıştır. Ortaçağ Hıristiyan medeniyetinin doğuşu bunun bir sonucudur.⁵²

Ortaçağ Hıristiyan Medeniyeti, kilise teşkilatının meydana getirdiği kolektif bir ruhun ürünü olan kültürel birikimin bir neticesidir. Dünyaya ve dünya hayatına da bu kolektif ruhla bakılmıştır. Fakat Luther ve onun yönettiği hareket içerisinde kilise ve kilise teşkilatına değil, Allah'a ve kitab'a bağlı ferdi dindarlık ve ferdi vicdan dini ön planda tutuluyordu. Luther dünyevi teşkilatlarda da kilisenin kutsallık katarak gerçekleştirdiği hakimiyetine karşı çıkararak dünyevi cemaat hayatının laikleşme seyrini başlatmıştır.⁵³ Bu durumda politik ve ekonomik unsurlar kilisenin milletler arası saltanatından kurtulmuştur. Kapitalizm, kilise tarafından oluşturulmuş baskıcı dünya hayatının ihtiyaçlarına son vermiştir. Böylece dünyevi değerleri ön planda tutan, kutsal dışı maddi bir medeniyet doğmuştur ki bu medeniyet kilisenin dünya hayatıyla alakalı sınırlamalarıyla kayıtlı değildir.⁵⁴

⁴⁶ Luka 9/24; Yuhanna 12/28.

⁴⁷ Luka 9/24.

⁴⁸ Vahiy 18/3.

⁴⁹ 1 Korintoslular3/18.

⁵⁰ Luka 18/24.

⁵¹ Mehmet Aydın : "Batı ve Doğu Hıristiyanlığına Tarihi bir Bakış", A.Ü.I.F. Dergisi, C. 27,Ankara-1985, s. 123.

⁵² Gustave Mensching : **Dini Sosyoloji**, çev : Mehmet Aydın, Konya 1994, s. 88-89.

⁵³ Gustave Mensching : a.g.e., s. 90

⁵⁴ Gustave Mensching : a.g.e., s. 90-91

Protestanlık ile Kapitalizm arasında bu yönüyle bir ilişki kurmak mümkündür. Hıristiyan Batı toplumu kapitalizm ile yeni özellik ve nitelikler kazanmış, bunu dini yaşantısına da yansıtmış, dünya görüşü ve hayat tarzı değişmiştir. Max Weber, "**Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu**" isimli eserinde dini bir sistemin dini olmayan alanlardaki tesirini belirlemeye çalışmıştır. O, Protestanların sermaye ve modern işletme bakımından üstünlükleri olduğunu vurgular.⁵⁵ Ona göre Katolik devletler Protestan olanlara göre iktisadi yönden daha geri durumdadırlar.⁵⁶ Çünkü Protestanlığın ekonomideki rasyonalizminin anahtarı kapitalizmi ruhuna sindirmiş olan Püritanist ilahiyatıdır. Bu ruhun en belirgin vasfı geleneklere karşı oluşudur.⁵⁷ Katolik toplumlar baskıcı ve geleneklere bağlı yapısı sebebiyle akli ön plana geçirememiş dini, dar kalıplar içerisinde sıkıştırılmıştır.

Protestanlığın öncüleri Luther ve Calvin, kapitalist ruhun çıkış noktasını meslek aşkında görmüşlerdir. İnanan kişinin dünyada çalışmasını, durup dinlemeksizin mesleğini icra etmesini dinin, züht ve takvanın özü olarak ifade etmişlerdir. Yoksa din ve zahitlik tembellik ve dünyadan eletek çekmek değildir. Dünyadaki bütün işler Tanrı'nın iradesine hizmet eden ve kişinin Tanrı nazarındaki yerini sınavan bir araçtır.⁵⁸ İnanan bir Calvinist veya Püritanist mesleğini icra etmesi veya çalışmasının neticesi bağışlanmasına sebeptir,⁵⁹ ebedi mutluluktur.

Bu anlayışın kazanılmasında Calvinizm'in rolü büyük olmuştur. Çünkü ortaçağ manastır anlayışı ve züht servete, servet rahmetten uzaklaşmaya ve bu da insanı günaha sevk eder düşüncesinden hareket eden Calvinizm zevki kınayarak, fakat dünyadan kaçmaya izin vermeksizin ve rasyonel bir disiplin altında başkalarıyla çalışmayı ferdin dini görevi sayarak insanın, Tanrı'nın kendisine vermiş olduklarının sadece bir yöneticisi olduğu düşüncesine yer vermiştir.⁶⁰ Calvin, iman eseri olan mesleki canlılığın sağlanması konusunda şöyle demiştir : "**Mükemmel bir dindar dünyada Allah'ın bir aletidir. O, kendini Allah'ın önünde mesleki faaliyetinin ahlaki değeri ile ispat etmektedir ve onunla kurtuluşa davet edilmiştir.**"⁶¹ Böyle bir meslek anlayışı da modern sanayinin doğmasına sebep olmuştur.

Meslek düşüncesi modern müteşebbise bol miktarda çalışkan işçi arzı ve sömürme imkanı verirken, işçilere de kendilerini çalışmaya zahitçe adanmalarının ödülü olarak yine geçmişteki gibi ebedi selamet ve kurtuluş ümidi

⁵⁵ Günter Kehr: **Din Sosyolojisi**, çev : Semahat Yüksel, İstanbul-1992, s. 28.

⁵⁶ Max Weber: **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu**, çev : Zeynep Aruoba, hil yay. İstanbul-1984,5.30

⁵⁷ Max Weber: a.g.e., s. 50.

⁵⁸ Max Weber: **Sosyoloji Yazıları**, çev : Taha Parla, Hürriyet yay. İstanbul -1993, s. 286.

⁵⁹ Günter Kehr: a.g.e., s. 30.

⁶⁰ Werner Sombart: "**Kapitalizm Öncesi İktisadi Görüş**", **Kapitalizm ve Din**, çev : Mustafa Özel, İstanbul, 1993, s. 38-39.

⁶¹ Gustave Mensching : a.g.e., s. 104.

sunmuş ve insanların ruhlarına, kazandığı yeni düşünce sistemi ile dini yapıdan uzaklaşmadığını, tersine kilise hakimiyetinden ferdi disiplin içerisinde mesleki faaliyetin gerçekleştirilebileceğini yerleştirmeye çalışmıştır.⁶²

6 - İslamiyet:

Yahudilik tüm alanlarda inananlarına yalnız maddi dünyaya yönelik telkinler yaparken, Hıristiyanlık'ta olabildiğince dünyadan kaçırıcı telkinler yaparak birliklerini muhafazaya çalışmışlardır.

İslâm dini ise ferdi, ne maddeye köle yapacak kadar dünyaya yönelik aşırı telkinlerde bulunmuş, ne de dünyadan ve toplumdan uzaklaştıracak, miskinliğe sürükleyecek bir düşünce yapısı ortaya koymuştur.

İslâm dini evrensel özelliği ile canlı bir şekilde dünyaya egemen olmayı arzulamış ve tabii hayatın tüm şekillerini benimsemiştir. Ancak dünyayı hiçbir zaman olduğu gibi benimsememiş, onu değiştirmiş, kendi orijinal yapısına uygun bir şekilde damgalamayı başarmıştır.⁶³

İslâm dini dünya hayatını şartlı olarak kabul ve tasdik etmiştir. Zira İslâm'a göre asıl olan ahiret saadetidir ve bu dünya hayatı bu saadeti elde etmek için bir imtihandır. Ancak bu durum, bu dünya hayatı ve nimetlerinin inkarı manasına gelmemektedir. Dünya sevgisi ve dünyaya meyil insanın tabiatında vardır.⁶⁴ Bununla birlikte dünya hayatı süslenmiş, insana güzel gösterilmiştir.⁶⁵ Kur'an kafirlerin dünya hayatını ahiret hayatından üstün tuttıklarını belirtir.⁶⁶ Oysa dünya ve içindekilerle ahiret Allah'ındır.⁶⁷ Dünya ahiretin tarlasıdır, onu kazanma yeridir.⁶⁸ Yerde ve gökteki her şey Allah tarafından insan için yaratılmış⁶⁹ ve insanın emrine verilmiştir⁷⁰ Müslüman'ın dünyanın bir imtihan yeri olduğunu unutmayıp dünya nimetlerinin Allah'tan olduğu bilinciyle⁷¹ Allah için çalışıp kazanması ve Allah için harcaması gerekir.⁷² İyi işler, dünyanın süsünden ve zevkinden hayırlıdır.⁷³ Dünya nimetlerinin bolluğu Müslümanı şımartmamalı⁷⁴, Müslüman yalnızca dünya nasibi istememelidir.⁷⁵ O, hem

⁶² Max Weber: "Modern Kapitalizmin Gelişmesinde Din ve Diğer Faktörler", Kapitalizm ve Din, çev : Mustafa Özel, İstanbul - 1993, s. 60-61.

⁶³ Gustave Mensching : a.g.e., s. 92.

⁶⁴ Bakara 200; Âl-i İmran 14-15; Hadid 16.

⁶⁵ Hadid 20; Âl-i İmran 14.

⁶⁶ İbrahim 3; Kehf 32-36; Rum 7; Kıyâme 20-21; İnsan 27; Â'lâ 16.

⁶⁷ Necm25; Leyl; 13.

⁶⁸ Şura 20.

⁶⁹ Bakara 29; Ra'd 2; İbrahim 32-34; İsrâ 70; Zümer 5.

⁷⁰ Hacc 65; Mülk 15; Naziat 30.

⁷¹ Nahl 5,80;

⁷² Tevbe 24; Nisa 39

⁷³ Kehf 46; Meryem 76.

⁷⁴ Kasas 58.

⁷⁵ Bakara 200; İsrâ 18; Şura 20; Meryem 75; Naziat 37-38.

dünya, hem ahiret nasibi istemelidir.⁷⁶ Dünya ve ahirete karşı tutumlarında ölçülü olmalı, orta yolu tutmalı ve hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için, yarın ölecekmiş gibi de ahiret için çalışmalıdır.

İslâm'a göre insanın yaratılış sebebi Allah'a kulluk yani ibadettir.⁷⁷ Bu ibadet kavramı belli alanlarda yapılan fakat tüm hayata tesir eden namaz, oruç, hac gibi fiiller yanında her türlü iyi davranış, düşünce ve çalışma faaliyetlerini de içine almaktadır.

İslâmiyet çalışma dinidir. Müslüman çalışmalarına ibadet özelliği kazandırmalıdır. Meslek hayatında Müslüman, ibadetlerinin bir ticaret hali almasına değil, ticaretinin ibadet vasfı kazanması için gayret göstermelidir.⁷⁸ Müslüman'ın hareketlerine Allah'a kulluk şuuru yön vermelidir. Çünkü ona bilmediğini öğreten Allah'tır.⁷⁹ Müslüman'ın çalışması, mesleki faaliyetleri Allah'ı anmaktan, namazlarını kılmaktan ve zekatlarını vermekten alıkoymamalıdır.⁸⁰ Zira bütün kainat ve dünya nimetleri sadece insanın imtihan edilmesi için yaratılmıştır : **"Biz yeri, göğü ve arasındakileri ! boş yere yaratmadık."**⁸¹ **"De ki : Allah'ın kulları için ortaya çıkardığı güzellikleri ve temiz rızıkları kim haram kıldı."**⁸² buyrulmuştur.

İslâm, insanları dünyada hüküm ve tasarrufta bulunmaya yetkili memur görmekte⁸³ onlardaki üretici güce yani emeğe de büyük önem vermektedir. Kur'an-ı Kerim'de özellikle çalışma ve emek üzerinde durulması bu önemden kaynaklanmaktadır. Allah insanlar için çalışıp kazanmaktan başka çıkar yol bulunmadığını, çalışanların mutlaka kazanacaklarını,⁸⁴ erkekler gibi kadınların da çalışmalarının karşılığının kendilerine ait olduğunu açıklamış,⁸⁵ insanın gerek maddi gerekse manevi yönden kazandığı iyiliklerin, mal varlıklarının ya da kötülüklerin ve başarısızlıkların yine kendilerine ait olduğunu, kişinin kazancının kendi çalışmasının karşılığını ortaya koyduğu belirtilmiştir.⁸⁶ Ayrıca Müslüman hayır yolunda çalışmak, hayır kazanmak için teşvik edilmekte,⁸⁷ kötülük kazanmaktan sakındırılmaktadır.⁸⁸ Bir Müslüman'ın helal yollardan çalışıp kazanması dışında ahirete hazırlık yapmak için gerçekleştirdiği iyi yöndeki çalışmaları da emek harcamadır.

⁷⁶ Bakara 201; Nisa 145; Kasas 77; Cum'a 10.

⁷⁷ Zariyat 56.

⁷⁸ Ahmet Tabakoğlu, İslâm ve Ekonomik Hayat D.I.B. yay. Ankara, 1988, s. 15; Yunus Vehbi Yavuz : Çalışma Hayatı ve İslâm, İstanbul, 1992, s. 65-67.

⁷⁹ Alak 5; Nisa 113; Maide 110.

⁸⁰ Nur 38.

⁸¹ Sa'd 27.

⁸² A'raf 32.

⁸³ Mülk 15.

⁸⁴ Necm 39.

⁸⁵ Nisa 32..

⁸⁶ Bakara 202.

⁸⁷ Tevbe 105.

⁸⁸ Zilzal8-9.

Böylece İslâm, çalışmayı maddi ve manevi yönleriyle ele almaktadır. İnsanın kainat içerisindeki yerini tayin eden, onun sorumluluğunu biçimlendiren ve kıymetini tayin eden onun çalışmasıdır, emeğidir.⁸⁹

İmtiyazlara kesin bir şekilde karşı çıkan İslâm, Müslümanların mesleki alanlarda kabiliyet derecelerine göre farklı konumlarda bulunmalarını tabii olarak görüp, bunu iş bölümünün ve İslâm toplumunun canlılığının temeli saymaktadır.⁹⁰

Bir üretim faktörü olarak emek, mesleki faaliyetlerin en önemli unsurudur. En hayırlı kazanç el emeğinin mahsulü olan kazançtır.⁹¹ Tüm peygamberler çalışmayı ve kazanmayı teşvik ve tavsiye etmişlerdir. Bunda da en makbul olanı kişinin el emeği ile çalışmasıdır. Bu şekilde insan hem yaptığı işin değerini daha iyi anlayacak, hem de zevkle yapacaktır. Çünkü başkasının sırtından, bir sanat ve meslek sahibi olmaksızın kolay yoldan kazanç elde etmemiş, bizzat alın teri dökmüştür. Bu sebeple İslâm'da çalışmak ve alın teri, el emeğiyle kazanıp vermek hususları teşvik edilmiştir.⁹²

Peygamber efendimiz bu konuda "**Hiç kimse elinin emeğinin mahsulünden daha hayırlı bir şey yememiştir**"⁹³ buyurmaktadır. Yine el emeğinin kıymet ve değerini demiri hamur gibi yoğurup işleyerek el emeği ile geçimini sağlayan, geçmişte ve özellikle günümüzde kıymetli bir meslek olan demircilikle uğraşmış Davut (a.s.)'ı örnek göstererek şöyle demiştir : "**Kişinin yediği en hayırlı şey elinin emeğidir. Davut (a.s.)'da yalnız elinin emeğini yedi**"⁹⁴ Peygamber efendimiz bir başka hadislerinde de "**Her Müslüman üzerine sadaka vermek vaciptir. Eğer sadaka verecek şey bulamazsa çalışır, elinin emeği ile kazandığını, hem kendisi harcar hem de sadaka verir**"⁹⁵ buyurarak ibadet için çalışmanın gereği ama çalışmanın da ibadet olduğunu vurgulamıştır.

Sonuç

İnanç insan hayatını şekillendiren bir örgüdür. Hayatın tüm faaliyetlerini içerisine alan bu örgüde esas olan nokta, toplumsal hizmete öncelik verilmiş olmasıdır.

Bütün din kurucuları veya peygamberler buldukları toplumlara inançtan hareketle hayatlarını bir düzen içerisinde yanlış tutum ve davranışlardan uzakta iyiye, güzele ve mükemmele götürmeleri için gayret sarf etmişlerdir. Bunun için

⁸⁹ Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s. 20.

⁹⁰ Zuhuf32.

⁹¹ Ahmet Tabakoğlu a.g.e., s. 20.

⁹² Hayrettin Karaman **Mukayeseli İslâm Hukuku**, irfan yay. istanbul, 1974, s.115.

⁹³ Buhari, Büyü', 15.

⁹⁴ Buhari : Enbiya 37; Ahmet b. Hanbel: **Müsned C. 2, s. 314.**

⁹⁵ Kamil Miras : **Tecrid-i Sarih Tercemesi** D.I.B. yay. Ankara-1976, C. 5, s. 264.

peygamberler insanın hayatındaki bazı eksiklikleri giderebileceği çalışma alanlarında da uğraşmış, onları yönlendirmişlerdir.

Fakat insanlar arası ilişkiler, toplumun ihtiyaçları, bulunulan çevre vb. faktörler insanların inançlarında değişikliğe, dünyaya ve dünya işlerine bakışlarında farklılığa sebep olmuştur. Bu farklılıklar dinlerin tarihsel ilerleyişlerinde diğer dinlerden ayrıldıkları hususların daha net görülebilmesini sağlamaktadır.

Bunlardan **Zerdüştilik** dünyaya aşırı önem vermiş, inananlarını üstün insan olmaya, devamlı çalışmaya, iş yapmaya sevk edici hükümler ortaya koymuştur. **Hinduizm** bulunduğu toplumu sınıflara ayırarak inananlarının dünyalarını ve çalışma alanlarını sınırlandırmış, insan tabiatına aykırı olan bir hiyerarşik düzen kurmuştur. Bu sisteme bir tepki olarak zuhur eden **Budizm** ise dünyayı ve çalışmayı tamamen kötülemiş, insanın dünyadan el etek çekmesiyle kurtulacağını ifade etmiştir.

Yahudilerin kendilerini Allah'ın sevgilisi kabul edip, İsrailoğullarını imtiyazlı millet olarak görme anlayışları, dünyaya ve diğer toplumlara hakim olmaya, bunun elde edilmesi için çalışıp gayret etmelerine sebep olmuştur. Yahudiler yaptıkları her iş ve meslekte bu inanç ve şuurla hareket etmişlerdir. Böyle bir hayatla ilgili inançlarına ve dünya görüşlerine uygun ayrıntılı bilgilere, ahlaki esaslara, emir ve tavsiyelere de kutsal kitaplarında yer vermişlerdir.

Hristiyanlar ise Yahudilerin bu şekil hayatlarına, seçkin millet oluşlarına karşı çıkmış, onların bu duruma gelmelerine dünya hayatına aşırı meyillerinin olduğunu düşünerek ilk dönemlerde dünyayı kötü görmüş, çalışma ve iş faaliyetlerine meyletmemişler, bu hususlara kutsal kitaplarında da yer vererek hayatın tabii hali olarak görmüşlerdir. Fakat zamanla bunun zararını görmüş, toplumsal refah ve kalkınmayı gerçekleştirememişlerdir.

Aklı ön plana çıkararak Protestan kesim yeni yorumlar yapmış, fakat yine aşırı gidilerek toplum, çalışma hayatında ve mesleğin icrasında din dışı bir ortama, maddenin üstün görüldüğü anlayışa yönelmiştir.

İslâmiyet'te ise inanç esasları, dünya ve çalışma hayatı ile ilgili hususlarda diğer dinlerdeki gibi zamanla değişiklik ve sapmalar göstermemiş, insana karşı sergilenen tutum aynen muhafaza edilmiş, dünya hayatından söz ederken inanç esaslarıyla uyumlu bir dünya görüşü ortaya koymuşlardır. Bunda özellikle günümüz ifadesiyle sivil toplum kuruluşu diyebileceğimiz Ahilik teşkilatının rolü büyüktür.

Kaynaklar

- ALPLAÇIN, Oğuz, 1978., *Budda ve Buddizm*, İstanbul -.
- AYDIN, Mehmet, 1993., *Din Fenomeni*, Konya.
- AYDIN, Mehmet, 1989., *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Konya, S.Ü.İ.F. yay. no : 61.,
- AYDIN, Mehmet, 1985., "Batı ve Doğu Hıristiyanlığına Tarihi Bir Bakış" Ankara, A.Ü.İ.F. Dergisi, C. 27.,
- ÇELEBİ, Ahmet., 1978., *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, çev : Ahmet M. Büyükçınar - Ömer F. Harman, İstanbul.
- DURANT, Will., 1943., *Yahudi Tarihi*, çev: S. Sabit KARAMAN, Ankara.
- GLASENAPP, Helmuth., 1954., *Les Cinq Grandes Religions du Monde*, Fransızca'ya çev: Pierre Jundt, Paris.
- GRELOT, Pierre., 1962 "Monde", *Vocabulaire de Theologie Biblique*, Paris.
- GÜNAY, Ünver., 1993., *Din Sosyolojisi Dersleri*, Kayseri, E.Ü. yay., no : 62.,
- HAN, Zafer İslâm., 1981., "Talmud'un Doğuşu ve Yahudiler Üzerindeki Tesiri", Ankara, A.Ü.İ.F. Dergisi, çev : Dr. Mehmet AYDIN, C. 25.,
- KARAMAN, Hayrettin., 1974., *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul İrfan yay.,
- KEHRER, Günter., 1992., *Din Sosyolojisi*, çev : Semahat Yüksel, İstanbul.
- KUTLUAY, Yaşar., 1965., *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, Ankara ,A.Ü.İ.F. yay. no : 64.,
- KÜÇÜK, Abdurrahman - Günay TÜMER, 1993., *Dinler Tarihi*, Ankara, Ocak yay.
- MENSCHING, Gustave, 1994., *Dinî Sosyoloji*, çev : Prof. Dr. Mehmet AYDIN, Konya.
- MİRAS, Kamil., 1976., *Tecrid-i Sarih Tercemesi (Muhtasar)*, Ankara, D.İ.B. yay. C. 1-12.
- NORMAND, Charles., 1897., *Histoire Ancienne des Peuples de l'Orient*, Paris.
- ÖRS, Hayrullah, 1966., *Musa ve Yahudilik*, İstanbul.
- ROTHACKER, Erich, 1955., *Tarihte Gelişme ve Krizler*, İstanbul, İ.Ü.E.F. yay. no : 649.
- SCHİMMELE, Annemarie, 1955., *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara, A.Ü.İ.F. yay. no : 11.
- SCHMİDT, P. W., 1931., *Originene et Evolution de la Religion*, Fransızca'ya çev : A. Lemonyer, Paris-
- SOMBART, Werner., 1923., *Les Juifs et La Vie Economique*, Paris., Payot.
- SOMBART, Werner., 1993., "Kapitalizm Öncesi İktisadi Görüş", *Kapitalizm ve Din*, çev: Mustafa ÖZEL, İstanbul, s. 35-46.
- TABAKOĞLU, Ahmet., 1987., *İslâm ve Ekonomik Hayat*, İstanbul., D.İ.B. yay.
- TANYU, Hikmet, 1979., *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, İstanbul, C.1-2.
- TAPLAMACIOĞLU, Mehmet, 1968., *Din Sosyolojisi Giriş*, Ankara, A.Ü.İ.F. yay. no : 79.
- ÜLGENER, Sabri F. : *Zihniyet ve Din, İslâm, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*, Der yay. İstanbul-1981.
- WACH, Joachim : *Din Sosyolojisine Giriş*, çev : Battal İNANDI, A.Ü.İ.F. yay. no: 181, Ankara, 1982.
- WEBER, Max, 1984., *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, İstanbul çev: Zeynep ARUOBA.
- WEBER, Max, 1993., *Sosyoloji Yazıları*, İstanbul, çev : Taha PARLA, Hürriyet yay. 3. baskı.
- WEBER, Max, 1993., "Modern Kapitalizmin Gelişmesinde Din ve Diğer Faktörler", *Kapitalizm ve Din*, İstanbul, çev : Mustafa ÖZEL, , s.47-62.